

Листопад 1978 – Вунгтам, В'єтнам

Є прощання, і є виловлювання тіл із води. Усе, що посередині, – спекуляція.

Протягом наступних років Тхі Ань цівка за цівкою відпускатиме спустошливі спогади про човен і табір; вони сочитимуться з неї, допоки не перетворяться на шепіт. Але вона відчайдушно триматиметься за згадку про останній вечір: від аромату рису, що парує на кухні, до дотику шкіри, коли мама обійняла її востаннє.

Вона запам'ятає, як мати, готуючи улюблену доньчину страву – карамелізовану тушковану свинину з яечнею, – наспівувала «Tous Les Garçons et Les Filles» Франсуази Арді. На той час французи вже двадцять п'ять років як покинули В'єтнам, але їхня музика залишилася, заповонивши домівки Вунгтама мелодіями є-є*.

Ань пакувала рюкзак у сусідній кімнаті, зважуючи, що брати, а що лишати.

– Багато не бери, – казав їй батько. – На човні буде мало місця.

* Молодіжний стиль у попмузиці початку 1960-х років, представницею якого була Франсуаза Арді. – Примітка випускової редакторки.

Вона притисла до грудей шкільну форму – плісировану спідницю та білу блузку із закороткими як на шістнадцятирічну дівчину рукавами – і поклала до решти речей.

Її брати, Тхань і Мінь, робили те саме в кімнаті навпроти: їхні речі всіювали кахельну підлогу, і Ань чула, як вони сваряться. У них був один рюкзак на двох, і Тхань наполягав, що оскільки його одяг дрібніший (адже йому десять, а Міню тринадцять), то Мінь має взяти із собою менше речей.

– Твій одяг займає забагато місця. Буде чесно, якщо я візьму більше, ніж ти.

У кімнату зайшла мати, щоб з'ясувати причину шуму, і слідом за нею потягнувся аромат карамелізованої свинини. Голос Тханя, який взявся був пояснювати, у чому річ, став затихати: його дріб'язковий клопіт потьмянів перед роздратованим обличчям матері.

– Пробач, – пробурмотів він, і Мінь переможно заусміхався. – Це неважливо.

Крізь відчинені двері кімнати Ань бачила, як їхній молодший братик Дао спостерігає за сваркою, сидячи на краєчку футона. Синя футболка, яку він доношував за Тханем, була йому завелика; він занепокоєно м'яв у руках простирадло. Ань знала, що він не любить, коли брати сваряться: боявся, що доведеться обирати сторону одного й дражнити іншого. З усіх братів і сестер Дао турбував її найбільше. Ань переймалася тим, як складеться його життя в Америці, бо через сором'язливість йому могло бути важко знайти там друзів. Останні кілька місяців вона присвятила спробам виманити його з мушлі, заохочуючи пограти в кульки чи кидання монет* з іншими сільськими дітьми, які збиралися біля баньяна.

– Будь ласка, не треба, – казав він, намагаючись сховатися за неї. – Я краще побуду з тобою.

* Йдеться про традиційні в'єтнамські ігри *Đánh bi* та *Đánh đáo*. – Примітка літературної редакторки.

Мама підняла його з ліжка за простягнуті руки.

– Ходімо, Дао, – промовила вона, беручи хлопчика на руки. – Твоїм братам треба зібрати речі.

Вони вийшли з кімнати разом, і, проходячи повз Ань, мама спитала:

– Ти вже закінчила? Можеш допомогти мені з вечерею?

– Так, мамо, – відповіла Ань, запихаючи в рюкзак решту одягу, розкладеного на ліжку. Коли вона зайшла слідом за ними на кухню, мати опустила Дао на землю.

– Можна й мені допомогти? – запитав він.

Мати ніжно прибрала волосся з його обличчя й проказала:

– Ні, сьогодні немає завдань для маленьких хлопчиків. Можеш піти у вітальню до батька.

Дао розчаровано кивнув і, поглянувши на Ань круглими очима, пішов у вітальню. Ань підозрювала, що мати хоче побути з нею наодинці – провести зі старшою донькою коштовні хвилини перед її відбуттям.

Найменший із братів, малюк Хоанг, спав у ліжечку, заколисаний ритмічними звуками приготування їжі: брязканням сковорідок і шипінням олії. Ань помішувала свинину, поки мати нарізала квашену капусту дрібними шматочками – її рука тремтіла. Здавалося, що вони розігрували виставу: буденна вечеря посеред тижня, їхня кухня – це сцена, а каstrулі й сковорідки – реквізит. Кружляючи тісним приміщенням, вони, однак, уникали погляду одна одної, замість звичних теревенів лунали лише спорадичні вказівки: «Не забудь позбирати залишки з дна каstrулі» і «Додай трохи нуокчаму*». Декілька разів Ань помічала, як мати розтуляла губи, наче зібравшись

* *Nóc chàm* (в'єт.) – універсальний в'єтнамський соус, який використовують як приправу до різних страв. До складу входять рибний соус, цукор, лаймовий або лимонний сік, часник та перець чилі. – Примітка літературної редакторки.

щось сказати, наче наважившись виповісти думку, що не давала їй спокою, — але з вуст зривалося лише зітхання.

Молодші сестри Ань — Май і Ван — накривали на стіл, обережно втримуючи в маленьких руках стоси мисок і тарілок; довге волосся розліталось за їхніми спинами, ледь чутно тупотіли босі ноги. За цим заняттям дівчата повторювали те, що пройшли в школі протягом дня:

— Чотири помножити на чотири дорівнює шістнадцять. Чотири помножити на п'ять дорівнює двадцять. Чотири помножити на шість дорівнює двадцять чотири, — карбували в один голос вони. Коли одна помилялася, інша її виправляла:

— Двадцять вісім, а не двадцять шість, — саме зауважила Ван, коли вони з Май повернулися на кухню. Ань вручила сестрам по тарілці зі свининою, виклавши її з каструлі, з якої знімалася пара. Дівчаткам подобалося носити їжу на стіл, бо дорогою можна було вхопити собі пару шматочків — їх виказували крихти на білих жилетках. Авжеж, щойно вони зникли з виду, Ань почула, як Май каже: «Це завеликий шматок», — і Ван шикає на неї у відповідь.

Батько сидів у глибині вітальні, схилившись над домашнім вівтарем, а Дао уважно спостерігав за ним з обшарпаного шкіряного дивана. Вівтар прикрашали фотографії їхніх дідухів і бабусь. На одній із них татові батько й мати грізно дивилися в камеру, стоячи перед будинком з новонародженою Ван на руках. За їхніми спинами виднілися сусідські кури, що снували сухим чорноземом Вунг'тама, і випрані речі, розвішані між кухонним вікном і найближчою пальмою. У сусідній рамці бабуся по мамі — на високих підборах, із зібраним у пучок волоссям — позувала біля пишно оздоблених сходів на весілля доньки. А поруч — портрет її чоловіка: знятий великим планом, дідусь зі своєю білосніжною усмішкою й ледь сивим волоссям

нагадував голлівудського актора. Усі четверо померли одне за одним протягом трьох років після падіння Сайгона* й повернення останніх солдатів в Америку — немов зів'яле листя зашурхотіло від пориву вітру. А втім, вони вже були старі й змучені, тож їхня смерть не стала несподіванкою. Але поспіх, з яким вони відійшли, змусив Ань замислитися, чи не доклалася до цього війна: чи може надія бути джерелом життя, а її щезнення — передвісником смерті.

Батько Ань витер зворотом рукава пил із портрета матері, оглядаючи рамку у світлі свічок. Врешті, задоволений чистою, він обережно поставив фото назад і запалив ароматичну паличку. Тримаючи її в руках, він почав молитися, і невдовзі з кухні вийшла їхня мати, щоб приєднатися. Вона чиркнула сірником і також запалила паличку; поки батьки молилися, Ань чула, як вони бурмотять їхні з Тханем і Мінем імена, бажаючи дарувати безпечну мандрівку та спокійне море. Дао зіліз із дивана й, підійшовши до батьків, смикнув матір за сорочку.

— Можна й мені одну? — спитав він, і мама віддала йому свою ароматичну паличку, запаливши собі нову. Ань спостерігала, як його несміливий голос приєднався до молитви батьків, як вони втрьох стоять навколішках під наглядом предків. Через кілька хвилин батько підвівся, стискаючи руки:

— Пора вечеряти, — мовив він.

Вона запам'ятає і вечерю. Те, як місячне світло м'яко осявало кімнату і як пара від вареної капусти змішувалася з димом ароматичних паличок. Як у своєму ліжечку тихо посопував малюк

* Захоплення столиці Південного В'єтнаму (Сайгон) силами Народної армії В'єтнаму та Національного фронту визволення Південного В'єтнаму (В'єтконг) 30 квітня 1975 року стало завершенням В'єтнамської війни та початком об'єднання країни під комуністичним правлінням. — *Примітка літературної редакторки.*

Хоанг, а мати періодично вставала, щоб перевірити колыску, у якій він то засинав, то прокидався. За столом, де зазвичай лунав пронизливий сміх і крики, панувала знервована тиша. Батько щокілька хвилин опускав втомлений погляд на годинник. Мати нарізала порцію Дао на менші шматочки, приказуючи, що час йому навчитися як слід користуватися паличками.

— Ти вже не маленький, — говорила вона понуреному сину.

— Нічого страшного, — прошепотів йому Тхань. — Іноді мені також складно дати раду великим шматкам м'яса.

Май і Ван, які зазвичай навперейми засипали всіх історіями про свій день у школі, совали їжу по тарілці й майже не їли. Хоч вони й не зовсім розуміли, що саме поставлено на карту, щось у напружених рухах батьків підказувало: цей вечір незвичайний і невеселий.

Щоб розвіяти мовчанку, Ань попросила батька востаннє повторити їхній план, на що Мінь застогнав:

— *Ще раз?* Ми вже вивчили його напам'ять.

Це правда. План був простий, батько переповідав його безліч разів, і Ань щоночі переказувала його подумки перед сном, немов готуючись до іспиту. Вона, Тхань і Мінь мали вирушити сьогодні в Дананг, де на них чекав човен, що мав доправити їх у Гонконг.

— Там ви якийсь час проведете в таборі для таких людей, як ми, — говорив батько, поки Дао щосили намагався впоратися з паличками — шматочки м'яса падали в тарілку на півдорозі до його рота. Сестри Ань поклали лікті на стіл і схилили голови на руки: їм набридла ця історія, вони чули її мільйон разів.

Батько вже подбав про плату керманичу човна: по дванадцять золотих за кожного.

— Тож за це не хвилюйтеся, — сказав він. — Решта родини приєднається до вас у таборі за кілька тижнів, і звідти ми всі

разом вирушимо до Америки — там у Нью-Гейвені нас зустріне дядько Нам.

Він завжди пояснював план без тіні сумніву в голосі, і Ань було цікаво, чи він приховував свої переживання, а чи його впевненість дійсно була непідробною. Вона поглянула на батька, який вкотре описував подорож, зрідка беручи шматочок свинини чи рису, і креслив пальцями уявну мапу на столі. Їй і на думку не спадало засумніватися в його авторитеті чи в тому, скільки насправді йому було відомо. Вона й подумати не могла, що батьків брат разом із контрабандистами міг нагодувати його казочками, не згадавши про силу-силенну ризиків, що на них чекали. Перед закінченням війни дядько Нам здійснив таку саму подорож із дружиною та двома дітьми, запаливши батька бажанням покинути В'єтнам. Невдовзі це бажання переросло в одержимість, яку підживлював кожен лист від Нама, оздоблений маркою з американським прапором і багатий на детальні описи братового нового розкішного життя, повного велетенських супермаркетів, «фордів» і «шевроле». Одержимий цією ідеєю, батько не зважав на занепокоєння їхньої матері та труднощі, що супроводжували мандрівку.

Батьки вирішили, що Ань, Мінь і Тхань, як найстарші діти, попливуть уперед на окремому човні, розділивши родину навпіл. Ань не здогадувалася, що цей поділ був першою ознакою небезпеки, першим натяком на те, що їхній батько знав: одна з половинок може загинути.

*

Коли надворі посутеніло, Ань поцілувала Хоанга в чоло й обійняла на прощання Май, Ван і Дао; у малих вже злипалися